

Richard Brown

Državni arhiv Kanade

FUNKCIONALNO VREDNOVANJE U DRŽAVNOM ARHIVU KANADE

Sedam godina stvarne prakse¹

UDK 930.253:001.2] (71)

Pregledni članak

Funkcionalno vrednovanje koje se kao metodologija i pristup vrednovanju arhivskoga gradiva pojavilo prije desetak godina, usvaja sve veći broj arhiva u svijetu. Premještajući težište s informacijskog sadržaja dokumenata, pretpostavljenih korisničkih zahtjeva ili vrijednosti dokumenta kao povijesnog izvora na odnos dokumenta i funkcionalnog konteksta njegova nastanka, ovaj pristup nastoji uskladiti potrebu za brzim i učinkovitim vrednovanjem velikih količina gradiva što nastaje u suvremenim organizacijama sa zahtjevima arhivske teorije. U članku se opisuje model funkcionalnog vrednovanja koji je razvio i primjenjuje nacionalni arhiv Kanade. Primjena tog modela, pored razrade teorijske osnove, podrazumijeva odgovarajuće mjere planiranja i nadzora procesa vrednovanja u suradnji s organizacijama – stvarateljima gradiva i razrađenu i kontroliranu metodologiju koju je arhiv usvojio. Naglašava se važnost administrativnih procedura, organizacijskih i kadrovskih pretpostavki i dokumentacijske osnove kojom se arhiv služi kao sredstvom za provedbu i

¹ Richard Brown je voditelj Odjela za preuzimanje gradiva državnih institucija u Nacionalnom arhivu Kanade. Dulji niz godina bavi se, teorijski i praktički, pitanjima vrednovanja arhivskoga gradiva, uredskog poslovanja i problematikom odnosa između arhiva i uprave. Objavio je više vrlo zapaženih članaka o ovim pitanjima u kojima raspravlja o teorijskim modelima vrednovanja arhivskoga gradiva suvremene uprave i njihovoj praktičnoj primjeni, poglavito u Nacionalnom arhivu Kanade u okviru strategije makrovrednovanja koju taj arhiv primjenjuje od početka devedesetih. Ovdje donosimo hrvatski prijevod njegova izlaganja koje je održao na godišnjem savjetovanju Američkog arhivističkog društva u Chicagu 29. kolovoza 1997. godine, u kojem opisuje iskustva u primjeni modela makrovrednovanja u proteklih sedam godina. Zahvaljujemo gospodinu Brownu na dopuštenju da se ovaj tekst objavi u *Arhivskom vjesniku*.

unapređenje postupka vrednovanja. Na dvama praktičnim primjerima pokazuje se na koji je način funkcionalno vrednovanje moguće primijeniti i u registraturnim sustavima čija struktura ne odgovara pretpostavkama funkcionalnog vrednovanja, na način da se sačuvaju njegove prednosti u pogledu metodološke dosljednosti i mogućnosti obrade velikih količina gradiva.

U monografiji koja se nedavno pojavila na stranicama *Archives and Manuscripts*, australski arhivist Chris Hurley izazvao je čitaoce provokativnim naslovom (pitanjem): *Što je, ako uopće išta, funkcija?* Dozvolite mi da danas počnem drugim jednako oštrim i srodnim pitanjem: *Što je, ako uopće išta, funkcionalno vrednovanje?*

Za arhiviste ne postoji jednostavan i lagan odgovor niti na jedno od ovih pitanja. Pregled arhivske literature čini očitim da nedostaje suglasnost o značenju pojma *funkcije* unutar arhivske struke. No, ta činjenica bi mogla više značiti nešto poput "lažnoga traga", nego što predstavlja izazovan problem za arhivsku teoriju. Nju ne treba, barem prema mome mišljenju, smatrati tako važnim pitanjem kakvim se općenito smatra. Ako pogledamo znanstvene discipline, kao što su sociologija, socio-antropologija, socijalna teorija, političke znanosti i javna uprava, a isto tako i poticajno planiranje poslovnih sustava, teoriju organizacije i teoriju strukturiranih sustava, naći ćemo mnoštvo funkcionalnih modela i definicija pojma *funkcije*, koje se mogu koristiti ili prilagoditi za upotrebu u arhivskoj teoriji. Onako kako ja vidim stvari, sve dok se neka definicija *funkcije* i njenih elemenata, onako kako ju je neki arhiv prihvatio, konzistentno primjenjuje na arhivske postupke; sve dok se ta definicija pokazuje relevantnom za stvaratelje dokumenata i događaje iz kojih nastaju dokumenti, a za koje je arhiv ovlašten da procjenjuje, čuva i opisuje pisane dokaze o njima; sve dok ta definicija zadovoljava šire operativne svrhe i ciljeve arhiva, ne vidim da je neko tumačenje pojma *funkcije* bolje od drugog. Radije vjerujem kako je pitanje definicije više stvar odluke o onoj interpretaciji funkcije koja najviše odgovara danom operativnom i intelektualnom okruženju arhiva, uključujući koncepcije "rađene po mjeri". Bez sumnje, ovdje nema neke univerzalne arhivske istine ili jedne velike arhivske teorije. Npr. poslovni dokumenti koji imaju dugotrajnu vrijednost za arhiv neke banke ili proizvođača lijekova, možda neće imati istu vrijednost za arhivsku ustanovu odgovornu za čuvanje arhivske baštine državnih tijela, uključujući ona koja su nadležna za bankarstvo ili javno zdravstvo. Potpuno je shvatljivo da će definicija i modaliteti pojma *funkcije* prihvaćeni od arhiva u ovim raznim okruženjima biti uobličeni različitim teorijskim i metodološkim modelima koji vode do različitih strategija vrednovanja te na kraju do različitog odabira gradiva.

Mislim da je važnije i problematičnije kako je određeni arhiv odlučio uključiti pojam funkcije, ma kako on bio pojmovno artikuliran, u svoje postupke vrednovanja

gradiva. Tu se također može naći dosta različitih formulacija: *Logički model* nizozemskog projekta *PIVOT*; *Gever strategija* Državnog arhiva Švicarske; *Strategija makro-vrednovanja* Državnog arhiva Kanade; strategije upravljanja informacijama država Vermont i Alabama; funkcionalni model dokumentacijske vrijednosti u upravljanju i čuvanju pisanih dokumenata, izrađen od strane Pittsburškog Projekta o elektroničkim zapisima i prihvaćen u Australiji, navedimo samo neke. Promatrajući općenito ove prijedloge, ipak je moguće identificirati određene zajedničke elemente, barem onoliko koliko se institucije, koje sada prihvaćaju ili prakticiraju tehnike funkcionalnog vrednovanja, općenito slažu glede nekoliko temeljnih i međusobno povezanih točaka:

1) više nije moguće ili nije izvedivo, uzevši u obzir preobilje suvremenih pisanih informacija ili njihov prolazan karakter u elektroničkom obliku, temeljiti odluke o vrednovanju i čuvanju gradiva na analizi samih dokumenata;

2) arhivsku vrijednost dokumenata je moguće logičnije i efikasnije izvesti skupo unutar organizacijskog konteksta i intelektualnih procesa u kojima su nastali, negoli u odnosu na taksonomije uočenih vrijednosti dokumenata, napose njihove potencijalne vrijednosti za povijesna istraživanja ili druge istraživačke svrhe; i

3) kontekst ili provenijencija stvaranja dokumenata u organizaciji racionalnije je vezana uz sistemske procese, funkcije, akcije i transakcije koji pokreću stvaranje dokumenata unutar njihova institucionalnog okvira, negoli uz administrativne strukture temeljene na raspodjeli sredstava, vlasti, autoritetu i hijerarhijskim odnosima.

Prihvaćanjem ovih osnovnih hipoteza, bez obzira kako su one modificirane ili definirane, arhivi koji se drže funkcionalnog vrednovanja izazivaju tri drevna stupa tradicionalne arhivistike:

1) dokument je isključivi predmet interesa arhiva;

2) koncept arhivske provenijencije vezan je isključivo uz administrativni kontekst; i

3) vrijednost gradiva temelji se na njegovoj sadašnjoj ili predviđenoj važnosti za istraživanje.

Kada se govori o vrednovanju ovo znači da se dokumenti procjenjuju skupno u kontekstu razine ili položaja stvaratelja gradiva, kojeg se shvaća kao poslovnu funkciju ili proces radije negoli kao jedan administrativni ured ili organizacijsku strukturu. To istodobno znači da analiza dokumenata više ne zauzima vodeće mjesto u donošenju odluka o vrijednosti ili statusu gradiva. U stvari, neke strategije funkcionalnog vrednovanja predlažu da se dokumenti u potpunosti zaobiđu kao predmet interesa arhiva (npr. Projekt PIVOT). Općenito se unutar ove osnovne suglasnosti sadašnjih teorija funkcionalnog vrednovanja smatra da poslovne funkcije i procesi da-

ju relativno uniformne i konzistentne *profile* pisanih dokumenata koji se odnose na njihove modalitete i aktivnosti. Stoga je s arhivskog stajališta logičnije, efikasnije i korisnije, u svrhu zaštite baštine neke ustanove ili društva, sačuvati dokumente koji popunjavaju ili se "poklapaju" s *profilima* poslovnih funkcija ili procesa, negoli raditi individualno s dokumentima u onom što se smatra, s navodnim ili čak dokazanim vezama prema administrativnim uredima, uvelike neizdiferenciranom masom zabilježenih informacija.

Ovo je vrlo dobro u teoriji, ali kako djeluje u praksi? Da li je zbilja moguće suditi o arhivskoj vrijednosti dokumenata a da ih se ne pregleda, ili da ih se barem ne smatra osnovnim predmetom vrednovanja? Može li se o arhivskom statusu dokumenata zaključiti jednostavno vrednovanjem funkcija, procesa, akcija i transakcija operativnog poslovanja koje ih je proizvelo?

Godine 1995. Terry Cook se obratio Američkom arhivističkom društvu govorom na temu: *Makro-vrednovanje: nove teorije i strategije preuzimanja gradiva u Državnom arhivu Kanade*. Među ostalim, Cook je rekao da "arhivisti ne trebaju niti vrednovati dokumente niti pokušati predvidjeti njihovu uporabu"; "zadnja stvar koju arhivist treba raditi pri vrednovanju gradiva jest vrednovanje gradiva"; "dokumente treba shvatiti unutar kontekstualnih okolnosti njihova nastanka ... ako ih želimo pametno vrednovati"; naglasak vrednovanja mora biti na "vrijednosti mjesta ili položaja ili okolnosti ili funkcionalnosti stvaranja gradiva radije nego na vrijednosti samih dokumenata ... ti položaji (postaju) konceptualna ili virtualna provenijencija dokumenata." Nastavio je detaljnom razradom teorijskih pojmova koji podržavaju ove tvrdnje, opisujući opću strategiju *makro-vrednovanja* i posebnu metodologiju vrednovanja kako bi olakšao ono što je u biti "vrednovanje dokumenata bez dokumenata", i prikazao program preuzimanja gradiva što ga je osmislio Državni arhiv Kanade (DA) kako bi planirao i razvio praktičku izvedbu programa. Ovdje želim govoriti o iskustvima i napretku DA u implementaciji ovog koncepta vrednovanja; dati nešto od "provjere u praksi", kako se to provodilo. Kako napreduje strategija makro-vrednovanja u DA? Da li smo uspješno zamijenili vrednovanje dokumenata funkcionalnim vrednovanjem?

Zapravo, odgovor na prvo pitanje je da napreduje dosta dobro, onoliko koliko DA može opravdano tvrditi da je program preuzimanja gradiva državnih institucija u potpunosti rekonstruiran, potpuno preokrenut s onoga što je nekada zapravo značilo od klijenta vođene, veoma subjektivne, a često nagle i *ad hoc* ugovore s federalnim institucijama koje su se željele riješiti dokumenata bez trajne vrijednosti, na od arhiva vođene, planirane i u osnovi dobre postupke vrednovanja i preuzimanja gradiva, koji kod rekordnog broja klijenata daju uporabljiva i korisna sredstva za preuzimanje gradiva, te koji značajno štite i čuvaju dokumente arhivske vrijednosti sukladno kriterijima koji su uvelike utemeljeni na osobinama *funkcionalnosti stvarate-*

lja gradiva, radije nego na Schellenbergovoj paradigmi predviđene istraživačke vrijednosti. Ne samo da imamo brojčane pokazatelje koji ovo dokazuju – mislim da je tijekom zadnjih 7 godina federalnim institucijama izdano više dozvola za izlučivanje gradiva negoli u svih prethodnih 25 godina – već su se naši dokumenti o predaji gradiva pokazali u svakom pogledu superiorni u odnosu na prethodne, više strategijski u orijentaciji; više sofisticirani u svojoj argumentaciji; svjesniji intelektualnih ciljeva u postupku donošenja odluka o izlučivanju; obuhvatniji s obzirom na opseg gradiva na koje se odnose (svi mediji i sve središnjice, podružnice i lokalni uredi za veće organizacije); i osobito lakše razumljivi i primjenjivi za naše klijente. Čemu DA duguje ovu unekoliko izuzetnu transformaciju? Istaknuo bih dva glavna faktora:

1) uvođenje planiranih postupaka preuzimanja gradiva u suradnji s institucijama koje su naši klijenti; i

2) uvođenje funkcionalne analize kao primarnog sredstva vrednovanja dokumenata.

Ovdje se ne namjeravam dugo zadržavati na administrativnim procedurama i planiranju, ali moram naglasiti kako su one od odlučujuće važnosti. Razvoj i usvajanje poslovne efikasnosti kao podrške intelektualnoj metodologiji vjerojatno obilježava najznačajniju promjenu između naše prijašnje i sadašnje prakse vrednovanja. U stvari, DA je namjerno svoj novi program preuzimanja gradiva državnih institucija čvrsto utemeljio na planiranju rukovođenja projektima, informacijskoj sistemskoj analizi i planiranju dinamike vrednovanja, izvješćima o postupku odlučivanja, praćenju dokumenata (koji nastaju u postupku vrednovanja), pregovorima s klijentima i dokumentiranju odgovornosti i/ili odobrenja. Mi smo, na primjer, stvorili potpuno novi, drukčije oslikani, niz instrumenata za preuzimanje gradiva: informacijske profile za stvaratelje, višegodišnje planove preuzimanja izrađene za pojedine ustanove, rasporede implementiranja projekata vrednovanja, izvješća o analizama informacijskih sustava, izvješća o vrednovanju, ugovore o predaji gradiva, dokumente s rokovima i uvjetima predaje gradiva, odobrenja za izlučivanje gradiva, te sustave nadzora za kasnije ugovore. Također smo osnovali Tajništvo za preuzimanje koje čine dva djelatnika čija je jedina zadaća da rade s dozvolama i projektnom dokumentacijom, osiguraju da se poštuju sve procedure i pojedini koraci, da se brinu o odlukama o gradivu, dokumentaciji, prijevodu i standardizaciji dokumenata, izdavanju okružnica, praćenju ugovora o preuzimanju i dostavljanju dopuštenja za predaju ili izlučivanje itd. Za tu se zadaću služe internom bazom podataka izrađenom u tu svrhu, koja daje trenutno izvješće o statusu svih tekućih projekata vrednovanja kroz njihove različite stadije, a može se pretraživati prema projektu, odjelu, klijentu, arhivistu, analitičaru ili rukovoditelju. Korisnost Tajništva i njegova automatiziranog sustava praćenja očita je odmah kad vam kažem da mi trenutno pratimo preko 350 "situacija"

preuzimanja koje uključuju 112 institucionalnih klijenata i ne manje od 50 glavnih tekućih projekata vrednovanja, od kojih svaki uključuje različite kombinacije i timove "vodećih" arhivista za klasično i elektroničko gradivo, arhiviste koji se bave fotografijama, kartama, planovima, crtežima itd., analitičare informacijskih sustava i računalne specijaliste, s mogućnošću od 28 koraka u rukovođenju projekta od početka do kraja. Uz to, imamo Pomoćni centar koji je isključivo posvećen djelatnosti preuzimanja gradiva i arhivskom vrednovanju, u kojem je pohranjena sve obimnija dokumentacija o bivšim i sadašnjim odobrenjima DA, procedurama, izvješćima i prezentacijama, a dobrano smo odmakli s kreiranjem intranet Web stranica koje će sadržavati puni tekst dokumentacije o svim odobrenjima za izlučivanje gradiva, izvješćima o arhivskom vrednovanju, arhivske dozvole i ugovore o predaji s velikim brojem pristupnica preko programa za pretraživanje i platforme za razmjenu tekstualnih podataka, što obuhvaća svu postojeću dokumentaciju o preuzimanju DA sve od sredine 1970-ih. Predloženo je da neke od ovih informacija budu dostupne i na WWW.

Stvaranje ovih novih sredstava indikator je promjena koje su transformirale arhivsku djelatnost u DA od usmjerenosti na povijesno istraživanje, na moderno upravljanje povijesnom baštinom. Naše iskustvo pokazuje da je za pridobijanje veće suradnje klijenata, povećanje izvora sredstava i konačno postizanje sporazuma o predaji gradiva uz puno odobrenje i odgovornost viših rukovodilaca, nužno pokazati značajan stupanj poslovne sposobnosti upotunjene planovima, ciljevima, krajnjim rokovima i rezultatima. Drugim riječima, da bi postigli naše ciljeve u zaštiti gradiva, mi ne govorimo o arhivskoj teoriji i praksi. Umjesto toga, klijentima nudimo veoma isplative poslovne procese, uključivši povećanu efikasnost uredskog poslovanja, uštedu sredstava, te sukladnost sa zakonima i propisima o dostupnosti informacija, zaštiti privatnosti, sigurnosti podataka te s arhivskim zakonima. Neki mogu smatrati dobar dio ovoga birokratskim sitničarenjem ili, u svjetlu onoga što sam upravo rekao o praćenju 28 koraka projekta vrednovanja, možda birokratskim "pretjerivanjem". Ipak, mi vjerujemo da to vidljivo olakšava provođenje arhivskog vrednovanja te omogućava – a to je vrlo važno – provjeru naših odluka o preuzimanju gradiva. Postupci planiranja i administracije, u koje je DA uložio veoma mnogo vremena, daju snažno "ljepilo" koje drži skupa cjelokupan intelektualni postupak vrednovanja.

Ovo me dovodi do drugog faktora koji je pridonio uspjehu našeg programa preuzimanja dokumenata državnih institucija: uvođenje funkcionalnog vrednovanja kao sredstva arhivskog vrednovanja. DA reklamiraju – i mi se sami reklamiramo – kao instituciju koja prakticira *jednu verziju* funkcionalnog vrednovanja. Da li je ta tvrdnja opravdana? Da li naši postupci vrednovanja doista odgovaraju našim strate-

gijama i teorijama? Uz neka ograničenja i ograde glede primjene, koje ću ovdje istaknuti, vjerujem da da.

Dopustite mi da prvo kažem kako DA nikada nije bio u poziciji da poduzme takvu vrstu strateške analize funkcija države kakvu predstavlja nizozemski *PIVOT projekt*, gdje je projektni tim posvetio nekih pet ili više godina – pretpostavljam da projekt još uvijek traje – istraživanjima prije no što se upustio u bilo kakvu stvarnu aktivnost preuzimanja dokumenata. DA je svakako razmotrio prijedloge takve vrste ali smo konačno, zbog nekoliko razloga, krenuli drugačijim putem. Iako su operativna situacija i ciljevi odgovarajućih naših institucija bili donekle slični, i kako god arhivistima bio privlačan predmet projekta PIVOT, za DA je jednostavno bilo nemoguće odgoditi donošenje odluka o preuzimanju gradiva zatvaranjem svojih vrata na dulje vrijeme. Iz naše perspektive, hitno se zahtijevala neposredna i konkretna akcija kako bi se zaštitili dokumenti arhivske vrijednosti od sustavnog uništavanja; klijenti su tražili uslugu, a nedavno je i nova politika Ministarstva financija uputila vladine institucije da popišu i uredе svoje gradivo, što uključuje i odgovornost za određivanje njegova statusa glede dugotrajne pohrane. Također se shvatilo da će bilo koji teorijski model aktivnosti vrednovanja i akvizicije DA trebati biti empirijski testiran prije provedbe. Štoviše, na temelju našeg postojećeg poznavanja okruženja u kojem posluju federalne institucije, bilo je odlučeno da niti jedan pojedinačni ili čak niz obrazaca za izlučivanje gradiva neće biti dovoljno sveobuhvatan da odgovara kompleksnosti i osobitosti i *modus operandi* funkcija državnih institucija. DA je dakle odlučio da, u obliku praktičnog kompromisa, pređe direktno na provođenje projekta vrednovanja slijedeći osnovne upute svog *Općeg plana za preuzimanje federalnih dokumenata (GWP – Government-Wide Plan for the Disposition of Federal Records)*, s intencijom da razvija teorijske modele i obrasce funkcionalnog vrednovanja, kako su oni slijedili iz istraživanja na pojedinim područjima, vezanih s postojećim iskustvima proisteklima iz upravljanja projektima. Analizirajući učinjeno, vjerujem da je DA donio veoma mudru odluku o korisnosti i tempiranju teorijskih analiza i oblikovanju funkcionalnog vrednovanja.

GWP, koji je izradio Terry Cook uz pomoć odabranog tima arhivista još 1990. – ja sam bio u tom timu – prvi je uveo u DA pojam funkcionalnog vrednovanja s pomoću, uz ostalo, rangiranja federalnih institucija klijenata DA u četiri kategorije prioriteta vrednovanja prema kriterijima artikuliranim na razini stvaralaca dokumenata ili institucija, uključivši broj i značenje operativnih funkcija koje institucija obavlja; utjecaj ovih funkcija na poslovanje vlade i na građane, do u tančine u odnosu na njihove značajke, međusobne veze i točke posebnih sjecišta; fizičku veličinu, međunarodnu relevantnost i upravnu kompleksnost ureda i prirodu osnovnih sredstava koje dobiva, itd. GWP je također tražio slično rangiranje prioriteta ciljeva vrednovanja unutar pojedinačne institucije temeljeno na funkcionalnoj evaluaciji programa i ak-

tivnosti s obzirom na interno dodijeljene mandate, značajke relevantnog zakonodavstva i prirodu poslovnih aktivnosti institucije. Za podršku ovim aktivnostima izrađena je neposredno nakon toga, 1991. (autor je opet Cook) *Metodologija vrednovanja* koja arhivistima daje proceduralne korake i analitičke protokole, što također uvelike proizlazi iz perspektive funkcionalne analize, iako, kako ćemo vidjeti, također sadrži određeni oblik vrednovanja dokumenata. U biti *Metodologija vrednovanja* sadrži detaljniju razradu GWP-a prilagođenu za primjenu na razini pojedine institucije i/ili njenih funkcionalnih jedinica prevedenih u administrativna mjesta stvaranja dokumenata (sektori, podružnice, uredi). Teza koja je u osnovi ove metodologije jest, da se arhivski status dokumenata uvelike može izvesti iz uočene vrijednosti funkcije ili aktivnosti uz koju su vezani i za koju pružaju primarni dokaz i podršku. Problemi koji arhivistima ostaju za rješavanje su:

1) koje su poslovne funkcije ureda te koja je njihova veličina i prioritet u smislu arhivske vrijednosti;

2) koji odjel ili administrativno mjesto unutar ureda daje najpotpuniji zapis o funkciji ili funkcijama za koje se smatra da ima(ju) takvu arhivsku vrijednost; i

3) koji je identitet, i istodobno, fizički obim dokumenata stvorenih od ovih mjesta potreban da da *dovoljan dokaz* – u najjezgrovitijem obliku i na najboljem mogućem mediju – o funkcijama za koje se odredilo da imaju arhivsku vrijednost.

Da odgovore na ova pitanja, naši analitičari i arhivisti općenito slijede dvostupanjski analitički proces koji uključuje:

1) formuliranje hipoteze makro-vrednovanja; i

2) provjeru hipoteze kroz ispitivanje dokumenata.

Ukratko, po primitku zahtjeva savezne institucije kojim se traži odobrenje za izlučivanje dokumenata koji obuhvaćaju svu ili dio njezine administracije, DA započinje s istraživačkom fazom kojom se procjenjuju svi uredi, od najvišeg do najnižeg, unutar njezine administrativne strukture, kao značajna mjesta stvaranja dokumenata, kako unutar hijerarhije savezne uprave, tako i unutar same institucije, u kombinaciji s organizacijskim aspektima i aspektom poslovnog sustava, temeljenim na analizi funkcija i dokumenata stvorenih kao posljedica tih funkcija. Rabeći kontekstualne informacije koje ured dostavlja zajedno sa svojim zahtjevom, jednako kao i druge materijale, kao što su zakoni, propisi, organigrami i prikazi odgovornosti za aktivnosti, srednjoročni i dugoročni planovi rada i planovi poslovnih aktivnosti, pojedinačne institucije se "dekonstruiraju" da bi se identificirale određene funkcije ili aktivnosti za koje im je povjerena odgovornost ili su matična ustanova za tu funkciju odnosno aktivnost, te se rade shematske veze između tih funkcija i aktivnosti i različitih administrativnih sektora, podružnica i odjela unutar institucije, odgovor-

nih za formuliranje njihove politike, programa ili usluga. Administrativna mjesta se potom rangiraju prema arhivskoj vrijednosti uz pomoć različitih kriterija, uključujući faktore kao što su funkcionalne značajke institucije kao cjeline (ured koji vodi središnju politiku, operativni "stručni" odjel, kadrovska služba); vodeća uloga unutar konteksta šireg institucionalnog okruženja i priroda uključenosti u šire poslovne procese ureda; funkcionalna autonomija sastavnih odjela u odnosu na središnjicu, regionalne i mjesne urede; funkcionalni utjecaj i interakcija s građanima, itd. Na temelju ove analize donose se odluke o tome u kojim se administrativnim mjestima unutar institucije najvjerojatnije stvaraju i čuvaju dokumenti arhivske vrijednosti. Te odluke tvore hipotezu makro-vrednovanja.

Odmah je uočljivo da ovaj pristup nije striktno funkcionalan, već točnije strukturno-funkcionalan, jer se uvijek rade veze između poslovnih funkcija i administrativne strukture, izuzev u okolnostima gdje je DA identificirao poslovne funkcije i procese zajedničke za sve urede koji stvaraju dokumente slične vrste, na koje se primjenjuju zahtjevi funkcionalnog preuzimanja, kao što je to slučaj s *Opcom listom za izlučivanje gradiva*. Sve se to odvija isključivo u obliku projekta (bez rada s dokumentima). Iskustvo i istraživanja DA ukazuju da je potpuni funkcionalni pristup arhivskom vrednovanju, iako možda izrazito poželjan cilj projekta, težak za provedbu u smislu odgovornosti klijenta vezane uz sporazum o preuzimanju dokumenata i štoviše, nužno ne povezuje dokumentaciju s trajnim utjecajem administrativnih struktura na aktivnosti i proces stvaranja dokumenata. To znači da:

1) arhivi općenito nemaju posla s funkcijama kao "mjestima odgovornosti", već radije s uredima i djelatnicima s dodijeljenim ovlastima unutar administrativne strukture; i

2) čisto funkcionalno poimanje državnih organizacija i sustava ima određena ograničenja u smislu da ne daje cjelovitu sliku suvremenih postupaka stvaranja i čuvanja dokumenata.

Ipak, unatoč ovim dvama ograničenjima, naše razumijevanje okruženja u kojem posluju državne institucije i naši odgovarajući izbori čuvanja gradiva, uvelike su vođeni funkcionalnom analizom.

U stvari, ako postoje neki problemi s našom strategijom, oni nisu povezani s njenom intelektualnom osnovom, već s praktičnom primjenom.

Dva će primjera poslužiti za ilustraciju naravi kompromisa koji su trenutno neophodni za provedbu funkcionalnog pristupa preuzimanju dokumenata kako je to istaknuto u *GWP-u* i *Metodologiji vrednovanja*. Prvi se primjer tiče naših nedavnih napora da evaluiramo dokumente koje je stvorilo federalno Ministarstvo prometa (MP). U ovom smo slučaju imali posla s velikim vladinim uredom u kojem je zaposleno 25.000 osoba odgovornih za provedbu 60 važnih zakona, od kojih za njih 27

MP ima isključivu odgovornost. Kao podršku svojim poslovnim operacijama, MP koristi jedinstven, enormno velik i kompliciran sustav uredskog poslovanja i središnju pismohranu uređenu na temelju predmetne klasifikacije. Ovdje ne mogu ići u detalje, ali je dostatno da kažem da ovaj sustav uredskog poslovanja stavlja neke zapreke primjeni funkcionalnog vrednovanja jednostavno zbog svoje fizičke veličine i kompleksnosti. Na primjer, sustav 2.500 glavnih grupa predmeta dijeli na približno 4.000.000 grupa druge razine, koji se potom granaju na grupe treće i četvrte razine koje sadrže više tisuća predmeta unutar grupe druge razine. Ispred brojeva predmeta nalaze se slovcane oznake dužine do 7 slova koje povezuju predmet s odgovarajućim uredom unutar organizacije u pet regija diljem zemlje. Važnija i ozbiljnija zapreka primjeni funkcionalnog vrednovanja je to što je sustav u potpunosti temeljen na konceptu *sadržaja*, a ne na pojmu poslovne *funkcije*. U svom zahtjevu upućenom DA, u kojem se tražilo odobrenje za izlučivanje dokumenata 11 operativnih sektora, Ministarstvo je arhivu ponudilo opće opise svojih poslovnih procedura i aktivnosti tipično retoričke prirode, opisujući pravnu osnovu i mandat, ali *nije moglo* dati bilo kakve podatke o vezi između svojih aktivnosti i sustava uredskog poslovanja. Drugim riječima, DA se suočio s ekvivalentom nekih 11 "kontejnera" ispunjenih raznim predmetnim spisima, da ne govorimo o 1000 ili više aplikacija baza podataka koje Ministarstvo koristi za operativnu podršku. Naravno, nije bilo ni približno moguće koristiti staru "iskušanu" i "pravu" metodu analize predmeta po predmet prema kriterijima utemeljenima na taksonomiji evidencijskih i informacijskih vrijednosti. S druge strane, nije postojao neki očit "putokaz" kojim bi se vodilo vrednovanje temeljeno na funkcionalnoj analizi.

Ono što smo uradili u ovom slučaju jest sljedeće. Funkcionalne putokaze prema registraturnom sustavu artikulirali smo prilagodbom dvaju planskih dokumenata planiranja koje smo ubrzo otkrili u Sektoru za politiku i koordinaciju MP-a. Razrađene su dvije funkcionalne mreže: jedna koja je identificirala kategorije poslovnih funkcija i programa Ministarstva "mapirane" prema administrativnim uredima koje se smatra primarno odgovornima za njihovu implementaciju; druga koja identificira odgovornosti MP-a za provođenje zakona, opet mapirane prema ovlaštenim i odgovornim uredima. Također smo, da bi izradili hipotezu za vrednovanje, prilagodili dva poslovna koncepta koja MP koristi za planiranje i raspodjelu sredstava: Ured primarnog interesa (*Office of Primary Interest – OPI*) i Ured kolateralnog interesa (*Office of Collateral Interest – OCI*). Za svaku operativnu funkciju ili legislativnu komponentu unutar svog portfelja mandata, ministarstvo obično dodjeljuje primarnu odgovornost jednom OPI i četirima OCI, što uključuje i odgovornost za stvaranje i čuvanje dokumenata. Stoga smo zaključili da se najpotpunija i najpouzdanija dokumentacija o poslovnim funkcijama i programima koji su dodijeljeni MP-u, nalazi na tim mjestima, u osnovi u OPI. Rabeći "dijelove" mreže u kombinaciji sa slovcā-

nim prefiksima predmetnih dosjea, koji se u potpunosti odnose na urede, stvorili smo niz odredbi za preuzimanje s točno određenim uvjetima za predaju dokumenata. Za svaku smo funkciju odlučili koliko je predmeta i informacija potrebno da se osigura dovoljna evidencija o aktivnosti, odmjeravajući zapise koji dokumentiraju politiku Ministarstva u odnosu na zapise koji dokumentiraju izvršenje programa i pružanje usluga i uzimajući u obzir prirodu i utjecaj pojedine funkcije na vladu općenito te na građane. Za sve druge dokumente koje Ministarstvo ima izvan OPI, uključujući ogromnu većinu OCI dokumenata, bilo je odobreno uništenje. Krajnji je učinak bilo to da je skinuto s dnevnog reda oko 90% dokumenata, što su nastali u Ministarstvu, a sačuvana *bitna dokumentacijska jezgra* glavnih poslovnih funkcija i procesa Ministarstva. Ne želim nijekati da postoje određeni rizici povezani s ovakvim – pristupom doista mogu biti uništeni dokumenti arhivske vrijednosti, osobito gledano sa stajališta starog taksonomijskog pristupa vrednovanju arhivskih dokumenata – ali to predstavlja jedan od osnovnih intelektualnih kompromisa povezanih s funkcionalnim vrednovanjem onako kako ga u tom pogledu trenutno koristi DA, ili bilo koja druga institucija. Funkcionalno vrednovanje primarno *nije zamišljeno* tako da izlazi u susret sekundarnoj upotrebi za povijesna ili druga istraživanja iako, s dovoljnim "praćenjem i provjeravanjem" postupka preuzimanja, može služiti i u tu svrhu.

Ne tako davno DA se prihvatio vrednovanja dokumenata koje su stvorili sektori četiri velika programa našeg nacionalnog ureda za zdravstvo (*Health Canada*). Preporučujem članak Catherine Bailey, arhivistice zadužene za ovaj projekt, objavljen u *Archivaria* 43, u kojem su istaknute intelektualne zagonetke povezane s funkcionalnim vrednovanjem u praktičnom okruženju. Ovdje se opet susrećemo s veoma velikom javnom institucijom širokih odgovornosti, koja se također koristi jedinstvenim konceptom uredskog poslovanja temeljenim na predmetnoj klasifikaciji, ali ovaj put bez prednosti koju donosi planska dokumentacija, drugim rječima, bez ikakva putokaza za odgonetanje sustava iz funkcionalne perspektive. Koristeći OPI koncept i nakon iscrpnog mapiranja kako bi se povezale poslovne funkcije i administrativna mjesta, C. Bailey je konačno uspjela artikulirati čvrst plan preuzimanja arhivskih dokumenata, ali je prije morala prepoznati tri faktora koja će nastaviti priječiti čisti funkcionalni pristup vrednovanju:

1) sadašnji institucionalni sustavi uredskog poslovanja izrazito zaostaju za naporima institucija da, na temelju dodjela funkcionalne odgovornosti, redizajniraju interne poslovne procese, utoliko što su to veliki, višenamjenski predmetni sustavi bez znakova povezivanja ili veza s poslovnim funkcijama;

2) institucije općenito ne daju *metapodatke* o svojim poslovnim funkcijama osim u retoričkom i vrlo sažetom obliku, a ono što postoji ponekad je nepovezano sa stvarnim poslovnim aktivnostima; i

3) dokumenti koji su nastali kao podrška poslovnim aktivnostima mogu dati drugačiji pogled na to kako je institucija poslovala.

Drugim riječima, a rad Baileyeve snažno potkrepljuje ovo gledište, arhivisti i arhivi se nalaze u prijelaznoj fazi glede korisnosti i primjene funkcionalnog vrednovanja. Stvaraoci i događaji iz kojih nastaju dokumenti mogu biti funkcionalno analizirani unutar organizacijskog konteksta, ali mogućnosti i prednosti funkcionalnog modela općenito tek trebaju biti ugrađeni u sustave za uredsko poslovanje koji će biti dovoljno sofisticirani da se eliminira pregledavanje gradiva. Zbog tih se razloga – a to je upravo ono u čemu se strategija makro-vrednovanja DA razlikuje od ostalih takozvanih funkcionalnih modela – naše hipoteze vrednovanja, razrađene na temelju istraživanja i analiza poslovnih funkcija na makro-razini, uvijek provjeravaju empirijskim testiranjem. Prije bilo kakve implementacije arhivske dozvole za izlučivanje, arhivist će potvrditi hipotezu pregledom dokumenata, ali izričito ne tako da određuje njihovu potencijalnu istraživačku ili drugu vrijednost, već tako da potvrdi da priroda gradiva odgovara zaključcima funkcionalne analize. Odluke vrednovanja na makro-razini temeljene na evaluaciji stvaraoca gradiva i modalitetima njihovih poslovnih funkcija DA uvijek podržava s pomoću analiza mikro-razine dokumenata, što može rezultirati i rezultira poboljšanjem hipoteze za vrednovanje. Ovaj je zahtjev ugrađen u našu tekuću *Metodologiju vrednovanja*. DA još uvijek nije spreman napustiti dokument kao faktor u donošenju odluka o izlučivanju kada se radi o arhivskom statusu dokumenata, što je, prema mom mišljenju, krajnji cilj funkcionalnog vrednovanja.

Na kraju, to što je potrebno mapirati pisane tragove poslovnih funkcija s uredima njihova porijekla i empirijski potvrditi hipotezu funkcionalnog vrednovanja analizom mikro-razine dokumenata, ne dovodi u pitanje legitimnost koncepta teorije i strategije makro-vrednovanja DA, već samo odražava ono što je trenutno moguće provesti uzevši u obzir sadašnje okruženje u kojem se u kanadskoj vladi stvaraju i čuvaju dokumenti. Štoviše, uvođenje funkcionalne analize u vrednovanje gradiva nesumnjivo je dovelo do uspjeha našeg programa preuzimanja državnog gradiva, mjereno kako u smislu produktivnosti tako i intelektualne valjanosti rezultata zaštite dokumenata. Ne mogu zamisliti gdje bi danas bio DA da nije prihvatio funkcionalni pristup vrednovanju gradiva i da je umjesto toga nastavio s ranijim antikvarno-historičarskim "sitničarenjem" s dokumentima i njihovom vrijednosti! Naša strategija *makro-vrednovanja* sada utire put arhivskoj budućnosti u kojoj će funkcionalno vrednovanje vjerojatno postati standardni postupak, a kompromisi u njegovoj praktičnoj primjeni u odnosu na intelektualni sadržaj manje važni, a možda i u potpunosti nepotrebni.

Na mnoge načine vidim naše projekte preuzimanja dokumenata prema GWP tijekom zadnjih sedam godina kao *de facto* istraživačke radove kojima se stječe zna-

nje o funkcionalnom vrednovanju. Iako su dali izravne i praktične dividende u smislu pružanja usluga klijentima i preporuka za čuvanje dokumenata koje su utemeljene na pravnim instrumentima i sporazumima, hipoteze, sintetički zaključci i rezultati istraživanja i izvješća vrednovanja – kada ih se kasnije sve zajedno pregleda i revidira – su također namijenjeni tomu da u konačnici promoviraju naglašeno strategijski pristup preuzimanju federalnih dokumenata. Konačno, GWP propisuje i drugu fazu makro-vrednovanja. Predviđeno je da se ova faza koristi znanjem i zaključcima do kojih se došlo prvim "uvidima" u operativni *milje* državnih institucija usporedbom rezultata vrednovanja u pojedinim odjelima i uredima u skladu s posebnim višegodišnjim planovima preuzimanja, te njihovom analizom unutar kontekstualnog okvira širih funkcionalnih sektora ili mandata državnih institucija u cjelini. Ti sektori ili mandati još nisu konačno definirani, ali na njih možda upućuje godišnja razina dodjele osnovnih sredstava iz proračuna glavnim resorima unutar vlade, da navedem samo jedan model kategorizacije koji trenutno razmatramo. Bez obzira kako ovi sektori ili mandati budu na kraju artikulirani, krajnji cilj *GWP-a* je racionaliziranje donošenja odluka o preuzimanju gradiva na institucionalnoj razini s pomoću:

1) promatranja države kao jedinstvenog organizacijskog kompleksa dodijeljivih poslovnih funkcija povezanih sa sastavnim administrativnim mjestima koja imaju primarni interes ili odgovornost za njihovu implementaciju; i

2) uređenjem preuzimanja ili čuvanja dokumenata, koji dovoljno dokumentiraju ove funkcije, u pregovorima s najznačajnijim uredima ili odjelima, u smislu operativnih ovlasti, odgovornosti i kvaliteta pisane memorije.

Ova druga faza istraživanja i analiza tvori širu viziju *GWP makro-vrednovanja*, predstavljajući i konceptijsku i praktičnu razinu na kojoj bi DA, idealno, želio donositi svoje odluke o preuzimanju dokumenata.

DA još uvijek nije u poziciji tvrditi kako je dosegao najvišu razinu vrednovanja, međutim, trenutno se odvijaju neki veoma zanimljivi projekti, posebice u svezi s testiranjem glavne studije koju smo nedavno pripremili za federalni znanstveni sektor. Temeljem procjene funkcija čiste i primijenjene znanosti u nekoliko desetaka federalnih ureda, ova studija predlaže usvajanje niza instrumenata za preuzimanje gradiva: od općih arhivskih odobrenja do odobrenih kriterija odabiranja i protokola istraživanja stvaralaca, sve sukladno s onim što je isključivo funkcionalni pristup vrednovanju. Vjerujem da će se tijekom naredne dvije ili tri godine vidjeti da je DA, iskoristivši svoje iskustvo i pokuse s funkcionalnom analizom, konačno počeo primjenjivati funkcionalno vrednovanje u čišćem smislu njegova značenja. Moglo bi doći vrijeme kada DA više neće pregledavati dokumente.

Prevela: Živana Heđbeli

Summary

FUNCTIONAL APPRAISAL IN NATIONAL ARCHIVES OF CANADA
Seven years of actual practice

This article presents the model of functional appraisal adopted by National Archives of Canada in the early 90s. Canadian *Macro-Appraisal Strategy* is one of the models of functional appraisal being currently in use in archival institutions. Despite the differences in the approach and methodology, it is possible to identify some common conceptual elements and a high degree of agreement on several basic and interrelated points identified as theoretical and methodological foundation of functional appraisal. Having in mind the abundance of contemporary written information and their transient character in electronic form, it is not possible or practical to build the decisions on their appraisal and protection on the analysis of the documents themselves. Archival value of documents is more logically derived on the base of the organizational context and intellectual processes of their creation rather than on the base on a taxonomy of values of the documents and their potential use for historical research or other scientific or research purposes. In the modern administration, the context or provenance of the record creation is more rationally related to the systemic processus, functions and transactions that initiate the creation of records than to the administrative structure based on distribution of resources, power, authority and hierarchical relations. This concept undermines three traditional pillars of the archiv: records are the exclusive objects of the interest of archives; the concept of archival provenance is bound exclusively to the administrative context; and the value of records is based on their current or potential research value.

The introduction of *Macro-Appraisal Strategy* transformed the acquisition of governmental records in National Archives in a way that earlier, customer driven, and often *ad hoc* performed acquisition, is substituted by a planned, controlled and holistic, archive driven, approach, that enables NA to fully control the processus and the results of the records acquisition from the archival perspective. It is important to stress that beside a sound conceptual foundation, a carefully designed and applied methodology is needed in order to achieve the goals of this model of appraisal. This methodology is based on two main factors: the introduction of planned procedures in cooperation with record creators, and the introduction of functional analysis as a primary means of records appraisal. NA was forced to design new tools that support the application of the methodology, including some basic documents, twenty-eight-step procedure that controls the processus of the acquisition, and a supporting data base and documentation system.

Differently than in the *Logical Model* of Dutch Pivot project, Canadian model of functional appraisal doesn't start with a complete and exhaustive analysis of gov-

ernmental functions. It was not possible to stop the acquisition of governmental records until this analysis was finished. Therefore, the analysis starts with the examination of the functions of each creator, not by the application of a predefined functional net for the government as a whole. In conducting functional analysis, archivists and analysts have to define: which are the business functions of the creator, what is their size and priority in the sense of archival value; what office or administrative unit within the office gives the most complete record of the function or functions seen as producing records of archival value; and, the identity and size of records sufficient to serve as a prove of functions identified as having archival value. Because of the role of the analysis of the organizational context of records creation, this approach is rather functional-structural than purely functional. Methodologically, it is conducted in two basic steps: formulation of the macro-appraisal hypothesis; and, confirmation of the hypothesis by examining the documents. This second step is a point of difference of Canadian approach to functional appraisal in relation to pure functional macro-appraisal (e.g. Dutch Pivot project) where appraisal is conducted without any reference or use of the records themselves.

The application of the model of functional macro-appraisal also depends on the structure of the records keeping system that determines how the records are filed and classified. If the registry system is organized by main functional areas and sub-areas the creator is responsible for, i. e. if the organization of the records follows functions and transactions records belong to, then the application of the results of the functional analysis can be done in a relatively straight-forward way, assigning to each function respective record groups or records. If the records are organized in another way, e. g. by subject, a careful analysis of the registry system and mapping to functional matrix of the originating institution are needed, as shown by two acquisition projects conducted by NA and described in this paper.

Translated by Jozo Ivanović